UITGAVEN DER ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN, Nr 21.

ICONES

VETERVM ALIQVOT, AC RECENTIVM MEDICORVM, PHILOSOPHORVMQVE ELOGIOLIS SVIS EDITÆ, OPERA I. SAMBVCI.

NAGEDRUKT IN FAC-SIMILE VOLGENS DE UITGAVE VAN PLANTIN VAN 1574 MET EENE INLEIDING DOOR

REPRODUIT EN FAC-SIMILE D'APRÈS L'ÉDITION DE PLANTIN DE 1574 AVEC UNE PRÉFACE PAR

MAX ROOSES

CONSERVATEUR VAN HET MUSEUM | CONSERVATEUR DU MUSÉE

PLANTIN-MORETUS

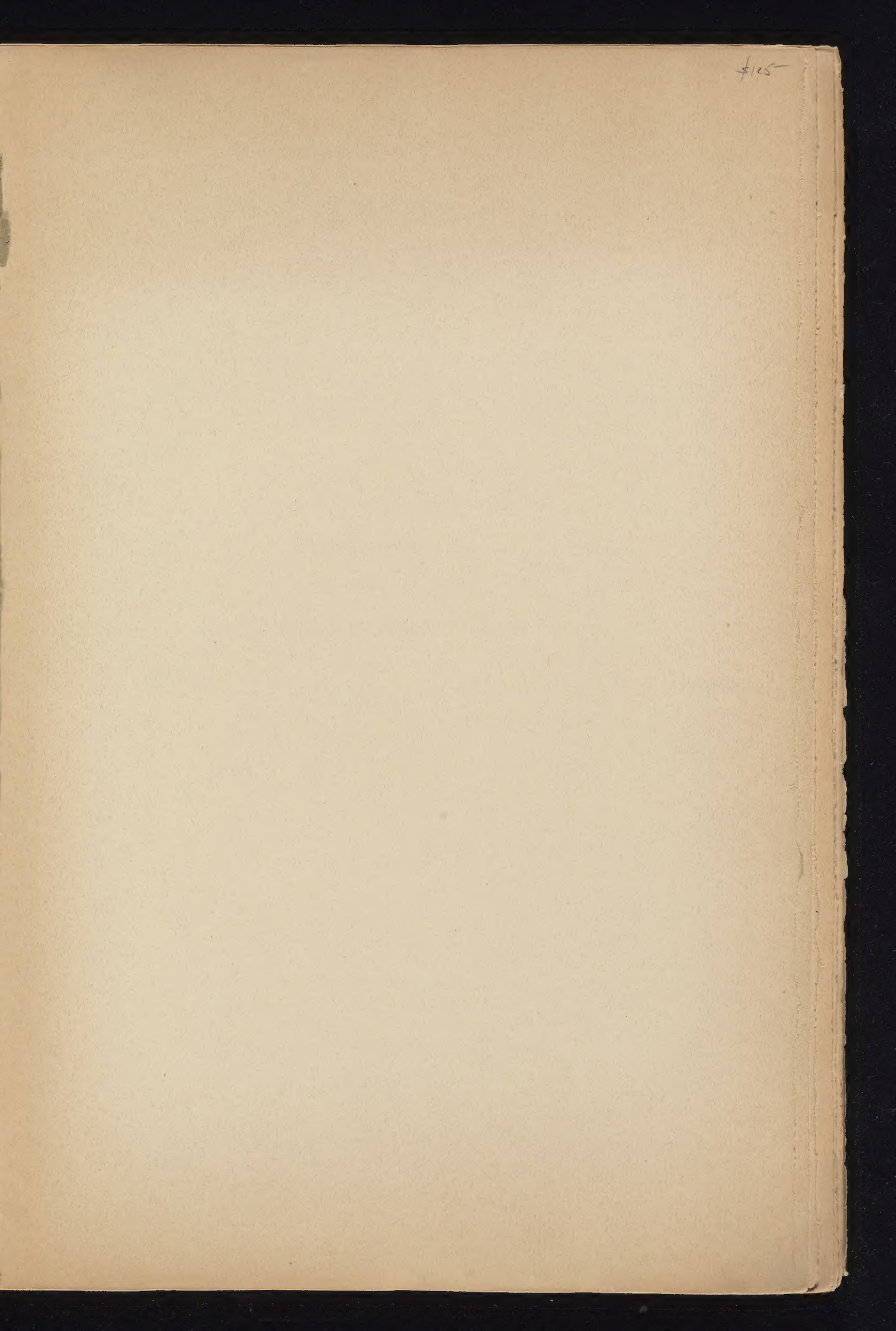

ANTWERPEN,
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL

GENT
AD. HOSTE

'S GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF

1901

$125

MAATSCHAPPIJ

DER

ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN

UITGAVE Nr 21.

Exemplaar voor den handel

De Voorzitter,

De Sekretaris,

Antwerpen. — Drukkerij J.-E. Buschmann, Rijnpoortvest.

ICONES

VETERVM ALIQVOT, AC RECENTIVM

MEDICORVM, PHILOSOPHORVMQVE

ELOGIOLIS SVIS EDITÆ, OPERA I. SAMBVCI.

NAGEDRUKT IN FAC-SIMILE VOLGENS
DE UITGAVE VAN PLANTIN VAN 1574
MET EENE INLEIDING DOOR

REPRODUIT EN FAC-SIMILE D'APRÈS
L'ÉDITION DE PLANTIN DE 1574
AVEC UNE PRÉFACE PAR

MAX ROOSES

CONSERVATEUR VAN HET MUSEUM | CONSERVATEUR DU MUSÉE
PLANTIN-MORETUS

ANTWERPEN
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL

GENT
AD. HOSTE

'S GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF

1901

VOORREDE.

Een der rijkste prentenboeken door Plantijn uitgegeven is dat, welk wij hierbij op nieuw laten verschijnen : « de Portretten van eenige geneesheeren en wijsgeeren van den ouden en van den nieuwen tijd, toegelicht met lofdichtjes door Jan Sambucus, Antwerpen. Uit de Plantijnsche drukkerij, 1574. » In-folio. (*Icones veterum aliquot, ac recentium medicorum, philosophorumque elogiolis suis editæ, opera I. Sambuci — Antverpiæ, Ex officina Christophori Plantini M. D. LXXIIII.*)

Het archief der Plantijnsche drukkerij is uitzonderlijk arm aan inlichtingen over de geschiedenis van het boek. Geene briefwisseling met den schrijver, geene rekening van den graveur, geene aanteekeningen in het boek der werklieden treffen wij aan in de registers. De manier van graveeren bewijst duidelijk dat Peter van der Borcht de platen etste en dit wordt dan ook bevestigd door eenen enkelen regel in eene rekening van Mijnken Liefrinck, de gewone plaatdrukster van Plantijn : « 27 April 1574 — 26 folia doctorum van P. Borcht. » Alles laat ons toe te bevestigen, dat van der Borcht de portretten en hunne omlijstingen niet alleen teekende maar ook etste. Schriftelijke bewijzen hiervan bezitten wij echter niet, daar geen der posten door den drukker aan den kunstenaar, tusschen 1573 en 1580 betaald, aangeteekend staat; maar het feit is boven allen twijfel verheven. De onderhandelingen met Sambucus gaven geen aanleiding tot briefwisseling ; door tusschenkomst van boekhandelaren, die zij ontmoetten op de jaarmarkt van Frankfort, onderhielden Plantijn of Jan Moretus betrekkingen met den Duitschen geleerde ; daar ontvingen zij zijne handschriften, van daar lieten zij hem eenige boekwerken als honorarium voor zijne handschriften geworden.

De opdracht van het boek aan Henricus Herwartus, een voornamen Augsburger en beschermer der fraaie letteren, werd door Sambucus gedagteekend van Weenen, den eersten Januari 1574 ; den 27en April werden reeds 26 platen afgetrokken, waarschijnlijk in een enkele proef, want Mijnken Liefrinck bracht voor dit werk niets in rekening. Den 18en September daaropvolgende leverde Plantijn het eerste exemplaar aan Hans Scheffer van Keulen voor Redinger en bracht er 3 gulden voor in rekening. Het tweede exemplaar, dat wij vermeld vinden, was gedrukt op groot papier en werd ten geschenke gegeven aan Abraham

PRÉFACE.

Un des plus riches ouvrages illustrés exécutés par Plantin est celui que nous publions en facsimilé : « les Portraits de quelques médecins et philosophes anciens et modernes expliqués au moyen de courts éloges en vers par Jean Sambucus. De l'imprimerie plantinienne, à Anvers, 1574. » In-folio. *(Icones veterum aliquot ac recentium medicorum, philosophorumque elogiolis suis editæ, opera I. Sambuci Antverpiæ. Ex officina Christophori Plantini M. D. LXXIIII.)*

Les archives de l'imprimerie plantinienne sont exceptionnellement pauvres en documents concernant l'histoire de ce livre. Ni correspondance avec l'auteur, ni comptes du graveur, ni annotations dans les livres des ouvriers ne se rencontrent dans les registres. La manière des gravures indique à toute évidence que Pierre van der Borcht les exécuta à l'eau forte et ce fait est confirmé par une seule ligne dans un compte de Mijnken Liefrinck, l'imprimeur en taille douce habituel de la maison : « Le 27 Avril 1574 — 26 folia doctorum de P. Borcht. » Tout permet d'affirmer que van der Borcht ne grava pas seulement, mais dessina également les planches. Nous ne saurions prouver ceci par des documents écrits, parce que malheureusement les comptes entre l'artiste et l'imprimeur présentent une lacune de 1573 à 1580, mais le doute n'est pas permis. Les conventions entre Plantin et Sambucus ne donnèrent lieu à aucune correspondance ; le typographe anversois ou son gendre Jean Moretus traitaient à la foire de Francfort avec le savant Allemand ou avec un libraire Viennois qui le représentait ; ils recevaient là les manuscrits de l'auteur et remettaient en échange les livres qu'ils lui accordaient comme honoraires de ses travaux.

La dédicace du livre adressée à Henri Herwartus, un patricien d'Augsbourg et un protecteur des Belles-lettres, est datée de Vienne le 1r Janvier 1574 . Le 27 Avril, 26 planches furent déjà imprimées, probablement en une seule épreuve, car Mijnken Liefrinck ne porte rien en compte pour ce travail. Le 28 Septembre suivant, Plantin fournit le premier exemplaire du livre à Redinger, par l'entremise de Hans Scheffer de Cologne, au prix de 3 florins. Le second exemplaire mentionné était imprimé sur « grand papier » et fut offert à Abraham Ortelius. En 1574, Plantin vendit encore quelques exem-

Ortelius. In 1574 werden er nog vijf verkocht, alle aan mannen van aanzien : Gabriel Çayas, secretaris van Philips II ; Christophorus Calvete de Estrella, den Spaanschen schrijver, die den koning naar de Nederlanden vergezelde in 1549 en eene beschrijving dier reis liet verschijnen ; Joachim Hopperus, zegelbewaarder voor de Nederlanden te Madrid ; Hubertus Goltzius, te Brugge en Arias Montanus, te Rome. Geen boekhandelaar kocht er dit jaar een van.

De platen bleven in bezit van Plantijn tot aan zijn dood ; dan gingen zij over in handen van zijn schoonzoon Frans van Ravelingen, die de drukkerij te Leiden voortzette en als zijn aandeel in de erfenis, onder veel koperen platen en boeken, ontving de 66 stuks van de *Icones Medicorum* en 3 afdrukken van het boek.

In 1603 liet van Ravelingens zoon eene nieuwe uitgave van het werk verschijnen, welke hij liet voorafgaan door een kort levensbericht der geconterfeiten en volgen door loftuigingen hun gebracht door oudere en nieuwere schrijvers. Wat de afdrukken der platen en den tekst, die er op gedrukt staat, betreft, zij zijn volkomen dezelfde als die van de eerste uitgave en werden te gelijk met deze in 1574 getrokken. Behalve de 3 exemplaren aan van Ravelingen toegekend in het sterfhuis van zijn schoonvader, moesten hij of zijn zonen er dus nog talrijke andere bekomen hebben. Inderdaad uit een brief van 25 Januari 1602, door Frans van Ravelingen zoon, aan Balthasar Moretus geschreven, blijkt dat op dien datum Moretus aan zijn kozijn van Leiden de exemplaren der *Icones Medicorum* gezonden had, welke nog in Antwerpen voorhanden waren. In 1612 liet Willem Janssonius een nieuwen druk te Amsterdam verschijnen met Latijnschen en in 1614 een anderen met Nederlandschen tekst.

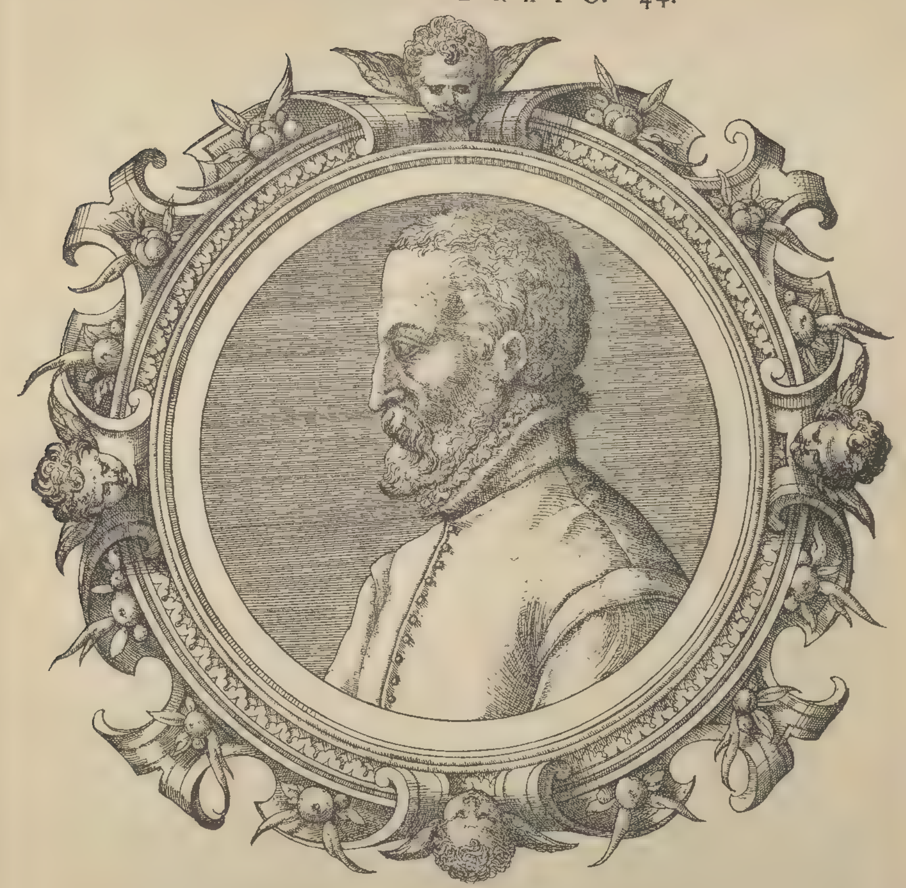
De eerste uitgave van het werk bevat behalve den gegraveerden titel, 67 platen, waarvan de eerste de Godin der gezondheid, de tweede Apollo en de verdere 65 portretten van geneesheeren, dichters en wijsgeeren verbeelden, met rijke omlijstingen omgeven. De omlijstingen, die de portretten van Argenterius (nr 49), Goropius Becanus (nr 52), Montagnana (nr 57) en Curtius (nr 60) moesten bevatten, zijn ledig gebleven. Deze ledige omlijstingen worden op andere platen rond portretten gevonden. Het portret van Joannes Crato werd tweemaal gegraveerd met verschillende lijsten ; dat der uitgave van 1574 vindt men in het boek onder nr 44 ; dat, welk voorkomt in de uitgave van 1603 en klaarblijkelijk ook door Peter van der Borcht gegraveerd werd, deelen wij hiernevens mede.

plaires, uniquement à des hommes éminents par leur position ou par leur mérite : Gabriel Çayas, le secrétaire de Philippe II ; Christophe Calvete de Estrella, l'auteur espagnol qui accompagna le roi aux Pays-Bas et écrivit la description de ce voyage ; Joachim Hopperus, garde-sceau pour les Pays-Bas à Madrid ; Hubert Goltzius, à Bruges et Arias Montanus, à Rome. Cette année, aucun exemplaire ne fut vendu aux libraires.

Les planches restèrent en possession de Plantin jusqu'au moment de sa mort ; puis elles passèrent à son gendre François Raphelengien, qui continua l'imprimerie plantinienne à Leide. Dans sa part de l'héritage, il reçut de nombreuses planches gravées et plusieurs milliers de livres, parmi lesquels se trouvent cités 66 planches de *Icones Medicorum* et 3 exemplaires du volume imprimé.

En 1603, le fils de Raphelengien fit paraître une nouvelle édition de l'ouvrage, qu'il fit précéder d'une courte notice biographique des modèles et suivre de leurs éloges composés par des auteurs anciens et modernes. Les épreuves des planches et le texte typographique sont les mêmes que dans la première édition ; ils ont été imprimés en 1574. Il faut donc que les Raphelengien outre les 3 exemplaires mentionnés dans leur part de l'héritage de Plantin en aient encore acquis un nombre considérable. En effet, dans une lettre écrite, le 25 Janvier 1602, par François Raphelengien, le fils, à Balthasar Moretus, nous lisons qu'à cette date Moretus avait envoyé à son cousin de Leide les exemplaires des *Icones Medicorum* qui se trouvaient encore à Anvers. En 1612, Guillaume Janssonius fit paraître à Amsterdam une nouvelle édition de l'ouvrage avec texte latin, et l'année d'après une autre encore avec texte néerlandais.

La première édition des *Icones Medicorum* comprend, outre le titre gravé, 67 planches, dont la première représente la déesse de la Santé, la seconde le dieu Apollon, les autres 65 des effigies de médecins, de poètes et de philosophes entourées de riches encadrements. Les encadrements qui devaient contenir les portraits d'Argenterius (n° 49), de Goropius Becanus (n° 52), de Montagnana (n° 57) et de Curtius (n° 60) sont restés vides. Ces mêmes encadrements se rencontrent ailleurs entourant des portraits. Le buste de Jean Crato fut gravé deux fois dans des cadres différents. Celui de l'édition de 1574 se trouve dans le corps du présent ouvrage sous le n° 45 ; nous reproduisons ci-contre celui de l'édition de 1603, évidemment gravé, comme les autres planches, par Pierre van der Borcht.

Cur te Cæſaribus fidum mea Muſa ſileret,
Qui noua, quæ geſtis ſcire Galene, doces?
Et vetera illuſtras methodo: depellis ab arte
Fucos, Montano & digna referre ſtudes?

De opsteller der lofdichten op de geneesheeren, Joannes Sambucus, werd in 1531 te Tyrnau in Hongarië geboren. Hij bezocht de voornaamste hoogescholen van Duitschland, Frankrijk en Italië en studeerde de geneeskunst, de fraaie letteren, de geschiedenis en de oudheden. Gedurende twee-en-twintig jaar reisde hij Europa door op zoek naar handschriften van oude schrijvers. Hij bezocht ook de Nederlanden en knoopte betrekkingen aan met tal onzer voornaamste geleerden. In zijn land terug gekeerd zijnde, werd hij door keizer Maximiliaan II tot zijn raadsheer en geschiedschrijver benoemd; hij behield dezelfde ambten onder keizer Rudolf II. Hij stierf te Weenen, den 13n Juni 1584, en liet eene rijke verzameling handschriften en medailles na, die in de keizerlijke bibliotheek overgingen. Hij liet talrijke werken verschijnen over Latijnsche en Grieksche schrijvers, over de geschiedenis van Hongarië en andere onderwerpen. Plantijn was zijn gewone uitgever. Het eerste boek, dat de Antwerpsche drukker van hem in het licht zond waren zijne *Emblemata*, in 1564 in het Latijn gedrukt, daarna in talrijke uitgaven in het Latijn, het Fransch en het Nederlandsch herdrukt; dan volgden *Ars poetica Horatii*, in 1564; *Petronii fragmenta* in 1565; *Aristæneti epistolæ*, *Plauti Comœdiæ* en *Laertii Diogenis de Vita et Moribus philosophorum libri X*, alle drie in 1566; *Gregorii Nazianzeni Sententiæ et Regulæ vitæ* en *Eunapius Sardianus*, in 1568; *Nonni Panopolitæ Dionysiaca*, in 1569; *Icones Medicorum*, *Cornelius Tacitus* en *Julius Cæsar* in 1574; *Stobæi Eclogæ*, in 1575.

Volgens zijne getuigenis in de voorrede van de *Icones Medicorum*, bracht Sambucus de beeltenissen der wijsgeeren en geneesheeren samen uit de gebeeldhouwde of geschilderde conterfeitsels, uit medailles of uit oude handschriften.

Peter van der Borcht was de kunstenaar, die het meest voor Plantijn gewerkt heeft; ofschoon zijne werkzaamheid groot en zijne verdiensten onbetwistbaar en veelzijdig zijn, was hij zoo goed als onbekend gebleven vóór dat het archief van de Antwerpsche aartsdrukkerij ons overvloedige inlichtingen over hem bezorgde. Hij werd geboren te Mechelen en verliet die stad in 1572 toen de Spaansche soldaten ze hadden ingenomen en geplunderd. Van alles beroofd en ziek, kwam hij zich met vrouw en kinderen te Antwerpen vestigen. Eerst in 1580 werd hij lid der St Lucasgilde; in 1597 werd hij poorter der stad.

De oudste werken, die wij van hem kennen, zijn de platen, welke hij teekende voor drie boeken uitgegeven in 1554 te Antwerpen: de *Woestyne des Heeren* van Petrus Godefridi, gedrukt door

L'auteur des quatrains qui se trouvent imprimés sous les effigies, Jean Sambucus, naquit, en 1531, à Tyrnau en Hongrie. Il visita les principales universités de l'Allemagne, de la France et de l'Italie et étudia, non seulement la médecine, mais encore les belles-lettres, l'histoire et les antiquités. Durant vingt-deux ans, il parcourut l'Europe à la recherche de manuscrits d'auteurs anciens. Il visita également les Pays-Bas et y noua des relations avec les principaux savants. De retour dans son pays, l'empereur Maximilien II le nomma son conseiller et son historiographe; il garda les mêmes dignités sous l'empereur Rodolphe II. Il mourut à Vienne le 13 Juin 1584 et laissa une riche collection de manuscrits et de médailles qui passa dans la bibliothèque impériale. Il publia de nombreux ouvrages sur les auteurs anciens grecs et latins, sur l'histoire de la Hongrie et sur bien d'autres sujets. Plantin était son éditeur ordinaire. Le premier livre qu'il fit paraître de Sambucus, étaient ses *Emblemata* datant de 1564 et réimprimé maintefois en latin, en français et en néerlandais. Puis vinrent en 1564, *Ars poetica Horatii*: en 1565, *Petronii fragmenta*; en 1566, *Aristæneti epistolæ*, *Plauti Comœdiæ*, et *Laertii Diogenes de Vita et Moribus Philosophorum libri X*; en 1568, *Gregorii Nazianzeni Sententiæ et Regulæ vitæ* et *Eunapius Sardianus*; en 1569, *Nonni Panopolitæ Dionysiaca*; en 1574, *Icones Medicorum*, *Cornelius Tacitus* et *Julius Cæsar*; en 1575, *Stobæi Eclogæ*.

Dans la préface des *Icones Medicorum*, Sambucus nous apprend que les portraits des philosophes et des médecins ont été tirés par lui des effigies sculptées ou peintes, des médailles et des manuscrits anciens.

Pierre van der Borcht est l'artiste qui travailla le plus pour Plantin. Quoique sa fertilité fût grande et son talent incontestable, il resta à peu près inconnu jusqu'au moment où les archives de la maison plantinienne vinrent nous révéler l'artiste et son œuvre. Il naquit à Malines et quitta cette ville en 1572, lorsque les soldats espagnols l'eurent prise et pillée. Malade et sans ressources, il vint s'établir à Anvers avec sa femme et ses enfants. Il ne se fit admettre comme membre de la corporation de St. Luc qu'en 1580: il ne devint bourgeois d'Anvers qu'en 1597.

Les plus anciens travaux que nous connaissons de lui sont les planches qu'il dessina pour trois livres publiés à Anvers en 1554: le *Woestyne des Heeren* de Petrus Godefridi, imprimé par Jean van Ghelen; le *Cruydtboeck* de Dodoens, imprimé par Jean van Loe et le

Jan van Ghelen; het *Cruydtboeck* van Dodoens, gedrukt bij Jan van der Loe en het *Vyants net* bij Simon Cock. In 1565 teekende hij voor Plantijn de 55 plaatjes, waarmede de tweede uitgave der *Emblemata* van Sambucus vermeerderd werd en de 100 plaatjes der fabelen van Faërnus; hij teekende verder een deel der plaatjes voor de *Frumentorum historia* van Dodoens, 1565; voor de *Aromatum historia* van Clusius, 1567; voor de *Florum et Coronariarum historia* van Dodoens, 1568; voor de *Themis Dea* van Stephanus Pighius, 1568; voor de *Rariorum aliquot Stirpium* van Clusius, 1576; voor de *Horæ B. M. V.* van 1570; voor de *Humanæ Salutis Monumenta* van Arias Montanus, 1571. In 1572 en 1573 teekent hij een menigte groote en kleine platen voor de Plantijnsche Missalen en Brevieren. Dan komen de *Icones Medicorum*, 1574; 40 platen in *Lud. Hillesemius, Sacrarum antiquitatum monumenta*, 1577; 60 platen in *Imagines et figuræ Bibliorum* van Barrefelt, 1582; 335 kleine gravuren voor de *Sanctorum Kalendarii Romani imagines*, 1586; 50 stuks voor de *Cinquante méditations de la passion* door Franciscus Costerus, 1587; 23 voor het *Manuale Catholicorum* van Canisius; 26 voor *S. Epiphanii ad Physiologum Sermo* en 15 voor de *XV Mystères du Rosaire* door Michel d'Esne; in 1589, 103 plaatjes voor *Institutiones Christianæ* van Canisius; in 1590, 186 figuren voor de *Metamorfosen* van Ovidius; in 1593, 21 platen voor *Justus Lipsius de Cruce*; in 1594, 35 groote platen voor de intrede van prins Ernest te Antwerpen en 12 platen voor *Justus Lipsius de Militia Romana*; in 1599, de plaatjes voor den Vlaamschen Bijbel en een deel der 32 groote platen voor de Intrede van Albertus en Isabella te Antwerpen, die in 1602 verscheen; dit alles zonder te gewagen van werken van minder belang. Nog teekende hij voor Plantijn verscheidene drukkersmerken en alfabets, onder andere de zeven reusachtige letters en de prachtige beeldletters gebezigd in de groote muziekwerken.

Van der Borcht leverde aan Plantijn niet alleen de teekeningen, maar herhaaldelijk etste hij zelf de reeksen, die hij geteekend had: zoo bijvoorbeeld graveerde hij behalve de *Icones Medicorum* nog de *Imagines et figuræ Bibliorum* van Barrefelt, de *Sanctorum Kalendarii Romani imagines*, de *Cinquante Méditations de la passion*, het *Manuale Catholicorum*, de *S. Epiphanii ad Physiologum Sermo*, de *XV Mystères du Rosaire*, de *Institutiones Christianæ*, de *de Cruce* en de *de Militia Romana*, de platen der intrede van prins Ernest en van

Voyants net, imprimé par Simon Cock. En 1565, il dessina pour Plantin les 55 vignettes dont fut augmentée la seconde édition des *Emblemata* de Sambucus et les 100 vignettes des fables de Faërne. Il dessina ensuite une partie des planches pour *Frumentorum historia* de Dodoens, en 1565; *Aromatum historia* de Clusius, en 1567; *Florum et Coronariarum historia* de Dodoens, en 1568; *Themis Dea* de Stephanus Pighius, en 1568; *Rariorum aliquot Stirpium* de Clusius, en 1576; *Horæ B. M. V.* en 1570; *Humanæ Salutis Monumenta* d'Arias Montanus, en 1571. En 1572 et 1573, il dessina un grand nombre de planches, grandes et petites, pour les Missels et les Bréviaires plantiniens. Puis, en 1574, les *Icones Medicorum*; en 1577, 40 planches pour *Lud. Hillesemius, Sacrarum antiquitatum monumenta*; en 1582, 60 planches pour les *Imagines et figuræ Bibliorum* de Barrefelt; en 1586, 335 petites gravures pour les *Sanctorum Kalendarii Romani imagines*; en 1587, 50 vignettes pour les *Cinquante Méditations de la passion* de François Costerus; en 1588, 23 autres, pour le *Manuale Catholicorum* de Canisius; 26, pour *S. Epiphanii ad Physiologum Sermo* et 15, pour les *XV Mystères du Rosaire* par Michel d'Esne, seigneur de Bétencourt; en 1589, 103 gravures pour *Institutiones Christianæ* de Canisius; en 1590, 181 figures pour les *Métamorphoses* d'Ovide; en 1593, 21 illustrations pour *de Cruce* de Juste Lipse; en 1594, 35 grandes planches pour l'Entrée de l'archiduc Ernest à Anvers et 12 planches pour *de Militia Romania* de Juste Lipse; en 1599, les gravures pour la Bible flamande et une partie des 32 planches de l'Entrée d'Albert et Isabelle, qui ne parut qu'en 1602; tout cela sans compter des travaux de moindre importance. Il dessina encore pour Plantin plusieurs marques d'imprimeur et quelques-uns des alphabets les plus remarquables employés dans l'imprimerie, entre autres les sept lettres colossales et les superbes lettrines qui ont servi pour les impressions musicales.

Van der Borcht ne fournit pas seulement à Plantin les dessins des illustrations, mais bien souvent encore les gravures à l'eau-forte d'après ses propres compositions. Ainsi il grava, outre les *Icones Medicorum*, les *Imagines et figuræ Bibliorum* de Barrefelt, les *Sanctorum Kalendarii Romani imagines*, les vignettes des *Cinquante Méditations de la passion*, du *Manuale Catholicorum*, de *S. Epiphanii ad Physiologum Sermo*, des *XV Mystères du Rosaire*, des *Institutiones Christianæ*, de *de Cruce* et *de Militia Romana* par Juste Lipse; les planches

Albertus en Isabella. Zijn graveertrant was krachtig maar eentonig zwaar; hij is eigenaardig, en gemakkelijk te herkennen, daar hij gewoonlijk in zijne gravuur de stippelingen met de doorgetrokken lijnen mengt.

Zijn gewoon handteeken is *P. B.* dat men placht te verklaren door Petrus Breughel, ofwel *B.* alleen, of nog *Pe. van der Borcht*, en soms voluit *Petrus van der Borcht.*

De *Icones Medicorum* dragen zijn handteeken niet in letters, maar des te duidelijker verraden zij zijne hand door zijnen werktrant. De figuren der beroemde mannen, die zij wedergeven, zijn van geringe kunstwaarde, maar de omlijstingen waarin zij gevat zijn, treffen door den onuitputtelijken rijkdom der verbeelding van den kunstenaar die ze schiep. De zestiende eeuw bracht in groote menigte soortgelijke samenstellingen voort; die uit Ortelius' Atlassen zijn wel gekend en te recht hoog geroemd. Die welke van der Borcht voor de *Icones Medicorum* teekende en etste, overtreffen ze verre. Zij onderscheiden zich door eene fantasie zonder weerga, die alles wat de natuur oplevert of wat de kunstenaar kon verbinden uit krullend leer of gebeeldhouwd lijstwerk benuttigt en dooreenweeft. Natuurlijke of fabelachtige menschengestalten, de viervoeters, van den plompen oliphant tot het schuchtere muisje, vogels en vlinders, visschen en kruipdieren, vruchten, bloemen en loof, alles wat leven heeft in de wereld en leven geeft aan de kunst, wordt ter hand genomen om een immer afgewisseld en immer behagelijk geheel samen te stellen. Onder al de liefelijke scheppingen van dien aard, waarop de Vlaamsche kunst der Renaissance mag roem dragen, kennen wij er geene, die van een zoo vindingrijk vernuft en van een zoo kieschen smaak in hunne speelsche grilligheid getuigen.

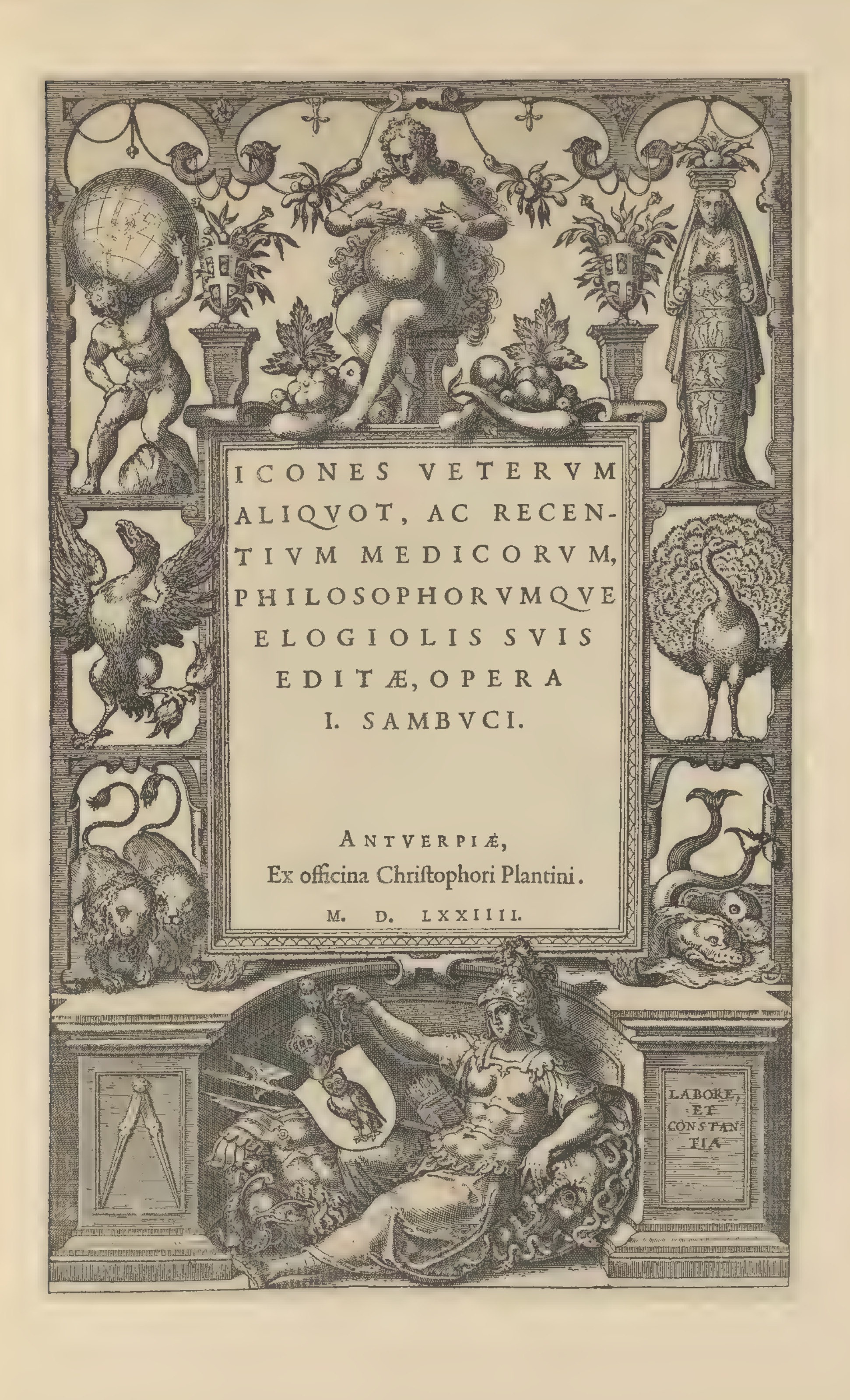
Max ROOSES.

des Entrées du prince Ernest et des archiducs Albert et Isabelle. Comme graveur son style est énergique, mais monotone et lourd; il est bien caractérisé et facile à reconnaître puisqu'il mêle d'habitude le pointillé aux traits prolongés.

Sa signature habituelle se compose des lettres *P. B.* que l'on a toujours expliquées par Pierre Breughel; ou bien *B.* seul, ou encore *Pe. van der Borcht*, ou en toutes lettres *Petrus van der Borcht.*

Les *Icones Medicorum* ne portent de signature d'aucune sorte, mais ils n'en trahissent pas moins clairement la main de l'auteur. Les figures des personnages n'ont guère de valeur artistique, mais les encadrements qui entourent les effigies sont remarquables par la richesse inépuisable de l'invention. Le seizième siècle produisit en grande quantité des œuvres de ce genre; celles qui ornent les Atlas d'Ortelius sont bien connues et méritent leur grande réputation. Celles que van der Borcht créa pour les *Icones Medicorum* les surpassent cependant de beaucoup. Elles se distinguent par une fantaisie sans pareille, qui utilise et combine tout ce que la nature fournit ou tout ce que l'artiste peut composer au moyen de cuirs enroulés et de cartouches sculptés. La figure humaine dans sa forme naturelle ou dans ses transformations fantastiques, les quadrupèdes depuis l'éléphant massif jusqu'à la souris craintive, les oiseaux et les papillons, les poissons et les reptiles, les fruits, les fleurs et les feuillages tout ce qui a vie et tout ce qui donne l'animation à l'art est mis à contribution pour composer un fouillis toujours délectable à la vue. Parmi toutes les charmantes grotesques qu'imagina la Renaissance flamande nous n'en connaissons point de plus artistiques et d'un goût plus sûr dans leurs folâtres caprices.

Max ROOSES.

ICONES VETERVM ALIQVOT, AC RECENTIVM MEDICORVM, PHILOSOPHORVMQVE ELOGIOLIS SVIS EDITÆ, OPERA I. SAMBVCI.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini.
M. D. LXXIIII.

IOAN. HENRICHO HERVVARTO, PATRICIO AVGVSTANO IN PRIMIS MAGNIFICO VIRO, LITTERATO-rumque fautori, Samb. S.

NÆ TV MINERVIVS es, iusteque γλαῦκα pro insignibus domus, nobilitateque præfers, qui aliis amplius vides. Quanto enim studio cunctam vetustatem, & impensis initiò sis complexus, quanto pòst singula iudicio tum discreueris, tum interpretatus sis, vniuersa pæne Europa locuples testis est. Cumque non minimam partem soliciti consilij tui effigies Principum, & Heroum esse intelligam: Philosophos quoque & Medicos ne negligas oro, vel potius [illegible]. Ac scio multos hoc ipso argumento libellos hodie in vulgus produci: sed, quod Plinius, & Ælianus de Homero fatebantur, idem censeo de multorum editionibus: Icones ad historiarum descriptiones penicillo informatas, non de protypis ectypa reddita. Quòd si in his quoque nostris eius aliquot generis deprehenderis: mihi id vitio non vertes: qui ista, amicorum fide, ac testimonio, de statuis, signis, tabellis, partim numis haud recentis memoriæ, atque vetustissimorum codicum vestibulis comportarim; superstites ad cuiusque ætatem simulandos curauerim. Quidquid est operæ, tibi dono; cuius ego semper ingenium, humanitatem, doctrinam commemorare soleo, splendorem, opes, nobilitatem canendam aliis, ne in aliquo offendam, relinquo. meque cum hacce, velut strenula, tibi commendo. Vale, Vienna ipsis Kalend. Ianuar. M. D. LXXIIII.

HYGIÆA. I.

Tu ſcopus, & finis noſter, fautrixque laborum
Adſis, auſpiciis formula ſana veni.
Edito quod rarum eſt, theſauros prome benignos,
Thurea ſic aris grana, decúsque feras.

APOLLO. 2.

Mortua reſtituis, maturis frugibus imples
Horrea, das ſuccum vitibus, apta fauo.
Te ſine amor languet Medicinæ Inuentor Apollo:
Fautorem Muſæ, cunctáve nata canunt.

Phillyra te genuit, qui herbarum viribus vlcus
Infandum curas, Aſtrologóſve mones.
Rite Aſclepiadem formas Saturnia proles,
Herba gerit nomen, fama ſuperſtes agit.

Æ S C V L A P I V S. 4.

Te radiis luſtrans Phœbus quot honoribus auxit,
Abdita naturæ munera noſſe dedit.
Tu facilem morbis curam, monſtrásque leuamen:
Vſibus humanis hæc redigísque lubens.

MACHAON. 5.

Haud te degenerem patre fers, celebrande Machaon,
Qui Troïæ reſeras clauſtra, facéſque paras.
Artis tu cogis canones, Podalirius ipſe
Miratur frater, non ſiluítque nepos.

Hic ſophiæ princeps Italæ, Samiúſque magiſter
Explicuit partim quæ latuêre diu.
Iſte μετεμψύχωσιν ait, faba, brutáque ſordent,
Sacra fit ex obitu relligione domus.

Ionicæ hic auctor ſectæ, & moderator eorum,
Qui ſe noſſe putant, dicitur eſſe Thales.
Intima ſcrutatus naturæ denique longis
Commoritur ludis, enecat aucta ſitis.

Qui dias memorem laudes, repetámque fideles
Ingenij dotes, Hippocratísque decus.
Democriti auditor Phœbea, ô, Coë propago,
Certius an quis te tradidit artis opes?

Effigiem ſimulat veram qui pinxit ab arte,
  Nemo oculos damnet, quæritur ingenium.
Nam cui præſtantem formam natura negauit,
  Pectore compenſat talia damna pio.

ARETÆVS. II.

Tu breuis, obſcurus, nec vocula pondere priua,
Gloria Cappadocum proximus Hippocrati es.
Goupylus à tineis ſeruat, te Craſſus honorus
Induit Auſonia veſte: legêre diu.

P L A T O. 12.

Et ſtudio rixis vacuo, & ciuilibus ortus
Rebus, ab æterna poſteritate viget.
Semina philoſophis, & fundamenta locaſti;
Arguit ingratè quantus Ariſtoteles?

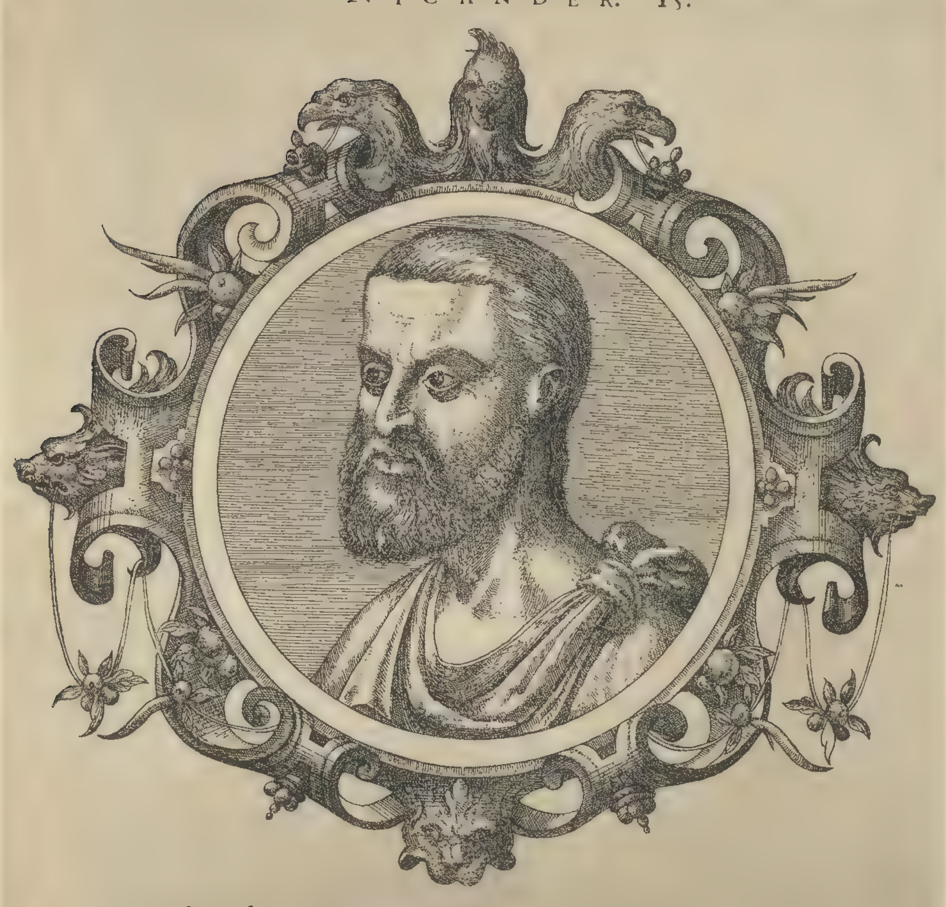

Parua Stagira decus tantum proferre ſophorum,
Implere & potuit Solis vtramque domum?
Nemo acie ingenij, par verbis nulla facultas,
Vt miſſum terris numen honore colo.

Dulciùs expreſſit te verbis nemo politis
Materias Medicûm, quidquid & orbis alit:
Inde tibi venit diuinum nomen ab ore,
Diſcipulus tanto dignus Ariſtotele es.

NICANDER. 15.

Quod genus inuitæ mortis, lethale venenum
Contineant in ſe beſtia, & herba, doces.
Propterea Victor Nicandri nomen adeptus
Perpetuò extabit: virus at omne fugit.

CRATEVAS. 16.

Rizotomi labor, & magni est faciunda voluntas,
Prætulit hic aliis victor in arte facem.
Quippe Dioſcorides multis præponit, & ornat,
Iudiciumque ſagax non ſine amore tulit.

Lauderis quamuis aliis, clarum extiterítque
Olim opus herbarum: te Chamelæa fugit.
Euphorbij ſuccos neſcis, ſimul Andros & hæma
Narrata exponis, non oculata fides.

Auſonias Coüs votis perductus in oras
Edidit hunc fœtum, veſte fouétque ſua.
Hic puris repetit verbis quæcunque probantur,
Et ſuperat molem, Forliuiane, tuam.

Explicat Hippocratem, nec latum præterit vnguem;
Eloquio ſectas, Theſſalicosque mouet.
Nulla eſt cognitio, non experientia rerum,
Quam non attigerit, perpoliítque ſimul.

Simplicium vires obſcura nocte reuelas,
Deſcribis forma, quæque colore ſuo.
Aſſeris hanc partem diuinè, externaque vana
Ne nos decipiant, te monitore, patent.

Etſi qui fueris non affirmare licebat,
    Hoc lego quòd plures nomine ſæpè viros:
Te tamen herbarum gnarum vetus illa fuiſſe
    Prima Dioſcoridis pagina noſtra monet.

PLINIVS. 22.

Naturæ cornu, variarum copia rerum
Plinius eſt, alio plenior Hiſtorico.
Hoc enchiridio comite es potis vtier omnis,
Sed niſi iudicio, ne proba cuncta putes.

Pergameos metit hic campos, præſepibus arcet,
Ad fontes rectum ſimia pandit iter.
Laudamus tales, quibus eſt mora nulla legendi,
Auctori faciles damna ſed vſque ferunt.

Scripta quidem noſtras huius venêre ſub auras
Pauca, ſed excellens ordine, & arte fuit.
Traianus coluit Medicum, ſecreta notabat;
Ne pereant, lector, tot monumenta, caue.

Forſan hic agricolis præſcripſit tempus arandi,
Vel qui mixturas, pharmaca prompta dabat.
Hunc quidam cenſent καὶ δῶρον Apollinis εἶναι,
Filius ἔμπειρος cum patre forſan erat.

Si quæ cognoras tractasses pluribus vsum,
Iunxisses herbis iusta metalla suis:
Nunc stares maior, tibi Anazarbeúsque faueret,
Nósque tua dites efficeremur ope.

Cur audita refers, nugarum mole laboras?
Cur hortos, ſtirpes excoluiſſe nequis?
Erras in multis, lenta & clemattide: nomen
Conatúſque manent non ſine laude tamen.

IOAN. B. MONTANVS. 28.

Ars fuit huic maior quàm Coo, par ferè acumen;
Nec cedit verbis large Galene tuis.
Tempora poſt illa hic meritò quoque ſummus habetur,
Spiritus hunc methodi, praxis agítque virum.

Te ſol produxit dubia vt paradoxa valerent
Senſibus vt liquidis arsq́ue pateret Auûm.
Ingens Ferneli, τὸν καὶ φέρει ἥλιος ἄνδρα,
Orator, Phyſicus, Celſus & alter eras.

Obruta Cimmeriis monumenta Galenica θρίγγοις
Extrahit interpres docta per ora volat.
Conducunt Veneti magno, medicamina dextrè
Formantem mors, heu, non properata rapit.

Barbariem purgat, renouat meliora docendo,
Audit decrepitum concio multa ſenem.
Pharmaca correxit: nimium tribuiſſe Galeno
Dum ſtudet, errores detegit vſque ſuos.

Quis ſine te felix Medicus, promptúsque Cherurgus?
Ni artis ſubiectum, membra, ſitumque ſciat?
Sæcula tot pars hæc latuit, porcum atque catellos,
Non homines priſci diſſecuêre Sophi.

Scriptorum pelagus celeri aura peruolat omne,
Et Latio donat multa, notatque ſtatim.
Nil mare, nil tellus gignit, nil purior aër,
Romuleo, & Graio quin ſciat ipſe ſtylo.

Gallia te iuuenem audiuit, Germania ſeruat,
Vtile conſtanter dum profiteris onus.
Interpres artis Veteris, πολλῶν τ᾽ ἄκος ἀνδρῶν
Sanas, quos alij deſeruêre diu.

Omne tulit punctum, myrothecas excutit, amplè
Hippocratis gnomas expediítque breues.
Sedulò versatum scriptis melioribus Index
Significat: drachmam fœnerat inde suam.

Vndigenam gentem dum conſectaris in Vrbe,
Et leni curas morbida membra via:
Mox ſacer abriperis ſtudio, ſubito arma, ducésque
Concinis: hunc hamum ſæpius eſca fugit.

Inuida multorum te exercuit vſque Voluntas,
Vera tuis creuit ſed Medicina ſcholis.
Herbas in primis noras, ϗ φάρμακα πάντων,
Contrahere artifici ſenſaque lata modo.

Quid Medici poſſent manibus? quas iungere plagas
Vlceribus ſordes, ſigna mouere loco?
Extitit hic ſolus qui pondera, viſcera Terræ
Rimatus, nobis bella metalla fodit.

Quot Graios Latia donaſti veſte, quot artem
Túque ſalutarem partibus accumulas!
Nil metuis fucos: veterum monumenta repurgans
Eruis è tenebris, publica vota iuuas.

Matthiolo primas qui defert, lector, in herbis,
Iure facit: gratos talibus esse decet.
Cúmque dies aliam doceat, tamen omnibus vnus
Plus tulit hic lucis nónne Dioscoridi?

HYPOL. SALVIANVS. 41.

Oceanum, ac Tiberin penetras, farragine luces
Squamigeræ pecudis, Cærula regna domas.
Cardinei proceres, te Romanique verentur:
Nomen, dum piſces vnda fouebit, erit.

Nerea tu viduas, piſcoſi fluminis alueos
Detegis, & propriis nominibus celebras,
Pharmaca quid valeent per ſe, quid mixtáve narras;
Te maior vulgo nemo Cherurgus erat.

Cæsaribus si quis multos inseruiit annos,
Acceptus magnis principibúsque fuit:
Te, Iuli, vatem possum, Medicúmque fateri,
Doctrina in cuius gratia tanta nitet.

Cur te Cæſaribus fidum mea Muſa ſileret,
Qui noua, quæ geſtis ſcire Galene, doces?
Et vetera illuſtras methodo: depellis ab arte
Fucos, Montano & digna referre ſtudes?

Fontibus hic puris haurit, quæ ſcribit, & annis
Tot celebri docuit nomine Louanij.
Euocat hunc Cæſar longè ſibi Maxmilianus,
Cuſtodem & proprij corporis eſſe iubet.

Altum componit Mare, tot motásque procellas:
Vos cautè vector Scylla, Charybdi fugit.
Quàm felix operis, tam suauis moribus, arte
Semper erat: Tumulus Parthenope patria est.

Difficiles ſoluis nodos, nec maſſa, chaóſve,
Expoſitor dici munere debueras.
Ante alios morbi fœdantis gallica membra,
Et praxin clare nocte, diéque polis.

Hoc decus Harlemi latitat, cæleſtibus iræ?
Tantæ, qui dignus luce, alióque loco eſt:
Sed ridet fumos, ſolida Virtute ſuperſtes,
Hiſtoriis patriæ nonne ſupremus erit?

Copia, & ingenij vi eſt Argenterius acri,
Nil reticet, potis eſt diſſimulare nihil.
Sed noua non cudit, nil indictumque recenſet,
Candor ineſt ſtudio, nec labor vllus abeſt.

Carmine Virgilius, Medicina Phœbus, & arte,
Hiſtoria immenſa Liuius alter eras.
Tu niſi Faſtorum rationes, abdita primus
Tractaſſes, quid nunc marmora ſacra forent?
Præſidis officio rexiſti iure Viennam:
Te Phœbum, & Vatem, Ius quoque nemo negat.

Fortiter aggreſſus Myropolas ornat, & auget,
Egregios addit, iungit & arte modos.
Dúmque viget Romæ teneræ ſub flore iuuentæ,
Inuida Germanis ſuſtulit hora decus.

Eruta Cimmeriis Aduatica rara tenebris,
Ingenij dotes quid valeasque, docent.
Te Regina soror Caroli. te Mystica norunt:
Crediderat quis te tanta fouere sinu?

Spiritus hunc proprius verſat, præcordia raris
Dotibus extollit, ſidera clara mouet.
Neſcio quid dicam, mirabor. nil latet iſtum,
Quàm legiſſe putes ſcribere pluꝰ ſolet.

Scaliger elogium quoduis, laudéſque reportat,
Nec Medicos inter gloria parua ſtetit.
Cenſor, & interpres rigidus genus omne reuoluit,
Expedit auctorum lance: vetuſta ſapit.

Nulla quies mulæ pellit Victorius acres
    Dum morbos, prodeſt conſiliiſque bonis.
Sexaginta annos docuit, congeſſit aceruo
    Praxin, & expertus multa legenda dedit.

Nil commune tenet nomen cum pectore sacro,
Subtili ingenio tot monimenta fluunt.
Plurima conuertit, scripsit sua, cuius Areteus
Quàm proprio mauult tegmine vbique legi.

Barbariem raris medicinis penſat, & altis
Conſiliis tractat: claruit arte ſatis.
Miſcendi ratio minus huius tempore nota
Illuxit, formas compoſuitque nouas.

Fidus, acutus erat, medicando crebrior ille
Febres discussit, balnea tuta facit.
Clara domus Pataui j, natura blandus auaros
Exosus, nomen fixit vtroque polo.

VV. LAZIVS. 59.

Haud Italo, aut Gallis poſtponam Lazia ſcripta,
Gnauiter ἰητρῶν vela ſecutus erat.
Colligit Auſtriacam ſobolem, Romanaque caſtra,
Vt migrent gentes. plura daturus obit.

Hic methodis lustrat subsellia, pleuritidisque
Curandæ certum monstrat honore latus.
Afficiant certi vt loca morbi, pharmacopœi
Vt vigiles degant Curtius admonuit.

Diſſimulent alij quamuis tua nomina, qui ſe
Adiutos norunt, te mea Muſa canit.
Quippe Tragi fimo multorum ſemina florent,
Hortorúmque Hirci pectore creuit odor.

Non ſine doctrina mediocri ſcribere poſſet
Tot ſecreta, minus ferre ſalutis opem.
Sed quia dicuntur pauci ſua dogmata noſſe,
Facta Antimonij eſt Ἀντινομία loco.

Hunc Christi ex Paulo certus comprenderat æstus,
Philosophus, Vates, magnus Apollo fuit.
Graios cum Latiis voluit conferre cothurnos,
Effigiem hanc Codex dat, simulatque vetus.

STRABO. 64.

Dum Graias vrbes, fluuios, monimenta vetuſta
Commemorat, regio quidquid & alma fouet:
Maxima ſubiicitur naturæ copia rerum,
Vt meritò Phœbi ſede locandus ouet.

Perſpicuus Doctor, rura, herbas, prata, vireta,
Arboreos cultus, deliciásque tenet.
Tempora diſtinguit, Medicinas comparat arti;
Conſulit & viuos qua ratione iuuent.

Quis te φιλοσόφων μείζων, quis acutior alter,
Quot Medicos statuas inferiore loco?
Interpres sanus summi viget iste Platonis,
Seria vulgauit, quæ Medicina tegit.

Te, qui præclaros Medicos depingis, & ornas,
Quid fugit? es pectus, bibliotheca, labor.
Facta Ducum texis, ſcriptores vndique clauſos
Exquiris, ſtudio Græcia, Roma patet.
Vulgo graſſantes morbos, Anazarbea purgas:
Dij tribuant vitæ tempora longa tuæ.
Dij ciues, vrbem, qui te genuere parentes,
Pannoniam & foueant, nil minuantque dies.

UITTREKSEL

UIT DE

WETTEN DER ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN.

ART. 10. De uitgaven der Maatschappij zullen bestaan uit :

a. *Prachtexemplaren op zwaar getint papier*, ter perse genummerd en den naam dragende van het lid, voor wien zij bestemd zijn, alsook de handteekens van den voorzitter en van den secretaris. Zij worden gegeven aan de *Eereleden* en aan de *Dienende leden van het Bestuur*.

b. *Exemplaren der leden op zwaar papier*, dragende den naam van het lid, en voorzien van de handteekens van den voorzitter en van den secretaris.
(Deze exemplaren zijn in den handel niet verkrijgbaar).

c. *Exemplaren op gewoon papier*, voor den boekhandel getrokken, waarvan het getal en de prijs door het bestuur vastgesteld worden. (Van de exemplaren, voor den handel bestemd, worden er slechts van 150 tot 300 voor elk werk getrokken).

Het Bulletijn der Maatschappij wordt enkel uitgegeven op gewoon papier (De leden der Maatschappij ontvangen het kosteloos. Het wordt aan vast te stellen prijs in den handel gebracht).

UITGAVEN

DER

Maatschappij der Antwerpsche Bibliophilen.

Prijs der exemplaren voor den handel bestemd :

1878 —	No 1.	Max Rooses. Boek gehouden door Jan Moretus II, als deken der St Lucasgilde (1616-1617)	Frs. 2.50
	» 2.	Ridder Leo de Burbure. De Antwerpsche Ommegangen in de XIVe en XVe eeuw	» 1.50
	» 3.	P. Génard. De Gebroeders van der Voort en de volksopstand van 1477-1478	» 4.—
1879 —	» 4.	K. Ruelens. Refereinen, afgeschreven door Jan de Bruyne. Ie deel	» 5.—
	» 5.	Ridder Gust. van Havre. Chronijck der Stadt Antwerpen, toegeschreven aan notaris Geeraard Bertrijn	» 5.—
1880 —	» 6.	Max Rooses. Kilianus' Latijnsche gedichten	» 4.—
	» 7.	K. Ruelens. Refereinen, afgeschreven door Jan de Bruyne. IIe deel	» 5.—
	» 8.	P. Génard. Biographies d'artistes anversois, par Th. Van Lerius. Tome I	» 5.—
1881 —	» 9.	K. Ruelens. Refereinen, afgeschreven door Jan de Bruyne. IIIe deel	» 5.—
	» 10.	Ph. Rombouts. Certificats délivrés aux imprimeurs des Pays-Bas, par Christophe Plantin	» 4.—
	» 11.	P. Génard. Biographies d'artistes anversois, par Th. Van Lerius. Tome II	» 5.—
1883 —	» 12.	Max Rooses. Correspondance de Christophe Plantin. Tome I	» 7.—
	» 13.	Chev. G. van Havre. Marques typographiques des imprimeurs et libraires anversois. Tome I	» 10.—
1884 —	» 14.	Chev. G. van Havre. Marques typographiques. T. II.	Frs. 10.—
1885 —	» 15.	Max Rooses. Correspondance de Chr. Plantin. Tome II	» 7.-
1889 —	» 16.	E. Spanoghe. Synonymia latino-teutonica ex etymologico C. Kiliani deprompta. Latijnsch-Nederlandsch woordenboek der XVIIe eeuw. Ie deel	» 10.—
1890 —	» 17.	Ch. Ruelens. Le Passetemps de Jehan Lhermite, publié d'après le manuscrit original. Tome I	» 7.—
1892 —	» 18.	E. Spanoghe. Synonymia latino-teutonica ex etymologico C. Kiliani deprompta. Latijnsch-Nederlandsch woordenboek der XVIIe eeuw. IIe deel	» 10.—
1895 —	» 19.	J. P. N. Land. Van de Hooft-Deuchden, de eerste tucht-verhandeling door Arnout Geulincx	» 5.—
1897 —	» 20.	Ch. Ruelens. Le Passetemps de Jehan Lhermite, publié d'après le manuscrit original. Tome II	» 7.—